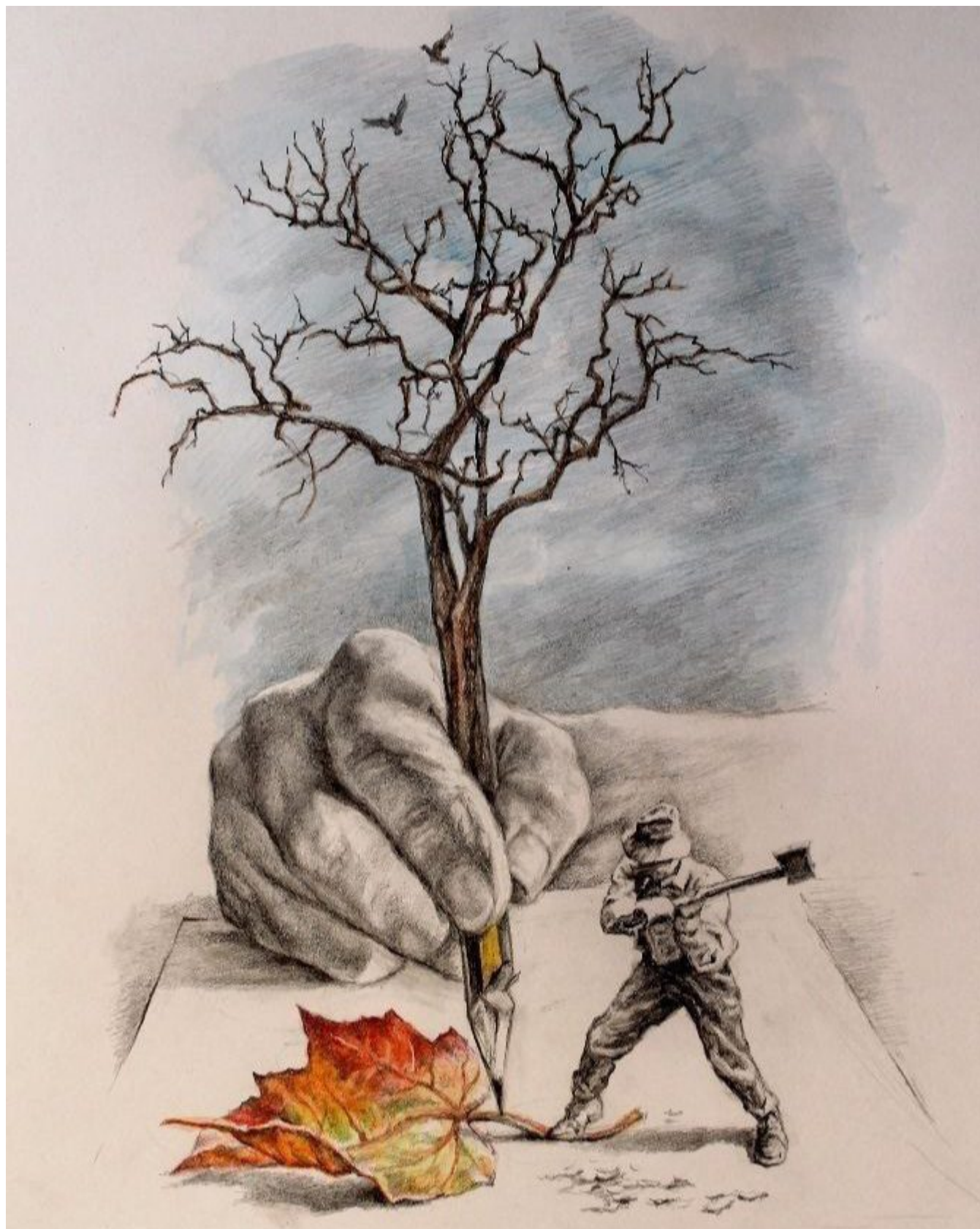

Musulman dünýäsi we çöküşini soňky pellesi

Category: Filosofiýa, Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Musulman dünýäsi we çöküşini soňky pellesi MUSULMAN DÜNYÄSI we
ÇÖKÜŞİN SOŇKY PELLESI

Dünyäniň iň baý energetika çeşmelerine eýe... Emma demokratiýa we ösüş ýolunda menzil aşybermeýän ýerdir Orta Gündogar. Orta Gündogar ýurtlary garaşsyzlyklaryny alandan soňam baknalyk düşünjesinden saplanyp bilmeýär. Demokratik döwlet dolandyryşyny we ykdysady ösüşi ýola goýup biljek edaralary-da

işledip bilmeýärler.

* * *

Ýogsam bolmasa, yslam dünýäsi IX-XII asyrlarda Wizantiýadan dagy kän öňdedi. Şol döwür yslamyň Altyn asyrydy.

Faraby, Horezmi, Omar Haýýam, Fahretdin Razy, Rawendi, Ibn Sina, Ibn Roşt ýaly filosoflary, alymlary ýetişdiripdir.

Osmanly döwleti alty ýüz ýylyň dowamynda Ibn Sinanyň we Ibn Roşdyň deňinde ýeke filosof ýa alym çykaryp bilmedi.

Haremhanalardyr köşk oýunlary, tagt dawalary bilen wagtyny geçirdi. Siwilizasiýa gözünü ýumdy. Ylym-bilime we filosofiýa ýol bermedi.

Ýewropalylar bolsa XV-XVI ssyrdä Renessansyň döreden şemalyňa atlanyp, ylymda, sungatda we tehnologiýada uly üstünlikleri gazandy.

1450-nji ýylda oýlanyp tapylan çaphana maşyny 300 ýyldan soň Osmanly döwleti tarapyndan ulanylyp başlandy.

Kapyrlaryň oýlap tapan zadyny ulanmagyň, kapyr mugallymlardan sapak almagyň dini taýdan jaýyzdygy ýa däldiginiň üstünde jedel edilipdir.

* * *

XX asyryň ikinji ýarymyndan soň-a yslam ýurtlary üçin çöküş hasam tizleşýär.

Baş musulman döwlet ýarym million jöhidiň 1948-nji ýylda Palestinada döwlet gurmaşygynyň öňüni alyp bilmändir.

1967-nji we 1973-nji ýyllaryň Arap-Ysraýyl uruşlarynda Ysraýyldan has güýçlidiklerine garamazdan, Arap ýurtlary asgyn gelipdir.

2024-nji ýyla gelinende, Palestinanyň tabytynyň iň soňky çüýi urulýar.

Yrak, Liwiýa, Siriýa böleklenýär. Mezhep uruşlary hem kiplap gidibermeýär...

* * *

Iň esasy sorag: Günbatar ýurtlarynyň ösmeginiň düýp sebäbi

näme?

Jogap: Buthananyň we döwletiň biri-birinden aýrylmagy... Jemgyýetiň dünýewi kanunlar bilen dolandyrylmagy.

Musulman ýurtlarda bolsa mukaddesligiň çeşmesini emele getiren we ýaşayşyň hemme ugruny düzgünleşdirýän ýeke-täk kanun şerigat.

Günbatarda syýasy häkimiýetler jemgyýete hasap berýär, möhleti ýetende iş başyndan gidýär, çalşyp durýar.

Musulman we awtoritar ýurtlarda bolsa syýasy häkimiýetler hiç kime hasap bermeyär. Olaryň jylawy çekilmeýär.

Häkimiýet bir adam ýa-da belli bir topar tarapyndan çäklendirilmedik ygtyýarlykda ulanylýar.

Yslam dünýäsinde bary-ýogy bir yurt – Türkiýe Respublikasy döwleti Atatürküň strategiki öňdengörüjiligi arkaly dünýewiligi ýörelge hasaplaýar. Yslamy konstitusiýadan çykaryp, şerigaty kanuny ulgamyň daşynda goýýar. Türkiýe musulman ýurtlara nusga bolarlyk şekilde häzirkizaman, döwrebap gurluşa eýe edilýär.

Bir ýanda musulman ýurtlarda giňden ýaýran fundamentalist döwlet dolandyryş sistemasy...

Beýleki bir ýanda Atatürküň guran dünýewi, demokratik nusgasy.

* * *

Musulman ýurtlarda korrupsiýadan we ýaramaz dolandyrylmakdan halas bolmak ugrundaky göreşleriň netijesi bolmaýar.

Söz sözleme we sözlenen sözüň dogrulygyny-ýalanlygyny barlama azatlygy, aýal-erkek deňligi ýok.

Baş egmek medeniýeti kök urupdyr.

Atatürküň dünýewi-demokratik sistemasynda akyl-paýhas we ylym-bilim öňe tutulýar. Aýal-gyzlar jemgyýetde erkekler bilen deň hukuklara eýe.

Baş egmek medeniýeti däl-de, işbaşarjaňlyk we sözlenen sözi barlamak medeniýeti ösen.

* * *

Yslam ýurtlary akyl-paýhasdan we ylym-bilimden daşlaşdygysaýy...

«El-Kaide», YŞYD ýaly rehim-şepagatsyz terrorçy toparlary ýetişdirýän öndümlü batgalyga öwürüldi.

Özgelerden satyn alýan ýaraglary bilen biri-birini öldürýän we başgalaryň oýlap tapýan dermanlary bilen saglygyny bejertmäge synanyşýan ýurtlara öwürüldi.

* * *

Atatürküň mirasyna eýe çykyлмаýan häzirki Türkiýäniň gürrüňine gelsek...

Dünyewiligiň we bürenjegiň jedellerini etjek derejede pese düşürildi. Aýratynam, soňky ýigirmi ýylda Atatürküň rewolýusiýalarynda uly yza tesişlik boldy.

Hem şindizem... Türkiýe Yraga, Siriýa, Ýemene, Owganystana, Liwiýa öwürülmän galan bolsa... Munuň ýeke-täk sebäbi Atatürküň rewolýusiýalarynyň we saýlap alan dünýewi ýolunyň saýasyndadyr.

* * *

Görnüp duran şular ýaly hakykatlara garamazdan... Türkiýe ümzügini Arap geografiýasyna tarap öwürjek bolup her tüýse girýär. Ymmat garaýşyna bolan ýakynlyk ýetjek derejesine ýetdi...

Şeýle ýola giren ýagdaýyňda Türkiýäni diňe garaňkylyga we böleklenmäge äkitjekdiginiň görnüp durandygyna garamazdan...

* * *

Emma... Asyl çöküşiniň soňky pellesine 2024-nji ýylyň dekabrynda gelindi.

ABŞ-nyň we Ysraýylyň goldan, tälim beren we ýaraglandyran «El-Kaide» toparyna meňzeş topar Siriýany basyp aldy.

Häzir muňa iň köp begenýän ýurt Ysraýyl...

Emma... Ýeňşiň şanyna «Emewi» metjidine namas okasaňa bolar.

* * *

Ibn Haldun näme diýipdi? Baryp-ha XV asyryň başlarynda...

«Musulmanlar akyl etmekden (aklyňy işletmekden) el çekdi. Şonuň üçin zelil hala düşdüler».

Bu söz yslam dünýäsiniň häzirki başdan geçirýän ýagdaýynyňam gysgaça kesgitlemesi bolsa gerek.

* * *

XVII asyrda ýaşan italýan akyldary Jordano Bruno gürrüňimiziň soňky nokadyny goýýar. Ol şeýle diýýär: «Hudaý öz hökmürowanlygyny ýola goýmak üçin ýer ýüzündäki gowy adamlary ulanýar, ýer ýüzündäki adamlar bolsa öz hökmürowanlyklaryny ýola goýmak üçin Hudaýy ulanýarlar».

Bu sözüm musulman dünýäsiniň nebsagyryjylykly ýolunyň üýtgeşsiz hakykatydyr.

• **Peýdalanylan edebiýat:**

- *Frensis Fukuýama «Syýasy düzgüniň kökleri», 2011 ý;*
- *D.Ajemogly, J.A.Robinson «Güýjüň, bol-elinligiň we garyplygyň kökleri», 2013 ý;*
- *Bernard Lewis «Nämede ýalňyslydy?», 2002 ý.*

Naim BABÜROGLY.

«SÖZCÜ» gazeti, 14.12.2024 ý. Publisistika